

KAQ KEYMI LLAPAN PATSACHOW IMANA KAQ NUNAKUNAPAPIS DERECHUNKUNA

QALLANAN KAQ

Musyantsikmi keynow kashqan ta: Imana kaq nunaku napis nunam kayan. Llapantsik tseynowlla kashqaqa tseynowllam derëchuñtsikkuna kapamantsik. I tseynow kaptinmi kushi, shumaq, allilla kawashun derëchuntsikkunawan (kikintsikpa kaqwan).

I derëchukunata mana wiyakurnipis mana alli nunakunam allópa allqotsayarqan wakin nunakunata. I tseynow allqotsanqanta musyar llapan patsachow nunakuna llakikur ajayarqan. I yapey mana tseynow kananpaqmi munantsik key patsha keynow kananta:

Parleyta munashqaqa yarpangantsikmannowmi parlashwan llapantsik nunakuna. Kreyinqantsikmannowmi imamanpis kreyikurnin kashwan llapantsik nunakuna. Ama ni pipis mantsakutsuntsu ni imapitapis. I manam ni pipis pishupukoq kanmantsu.

Allópa mana alli allqotsaq awtoridakuna kaptenqa mana meymanpis tsatakiyta, pwedirninmi awtorida wajaq sharkuyanman. I tseynow mana kananpaqmi alli kanman llapan nunakunapa derëchunkuna leykunachow alli qellqashqa kanman, llapantsik reqinapaq.

Imey kutipis mas shumaq kawakiychow llapan nasyonkuna jukninwan jukninwan kayónanmi kanan.

Nasyonkuna purwakarkur; kanan Naciones Unidas jutiyóq, eyllukayashqanchow nasyonkunam konstitusyonchow óninakuyarqan, keynow nunakunapa derëchunkuna kananpaq. Llapan imana kaq nunapapis derëchunkuna kanman. Pi nunapis nuna kanqannowmi ima nunatapis kikintanow rikanman. I nuna karninmi: Oliqopis, warmipis derëchunkunachowqa mana meyyanpis jukláyatsu kayanman. Llapan nasyonkunam óniyashqa Naciones Unidas yanapeyta, markakunachow key konstitusyonta mana qonqarishpa llapan nunakunata reqitsiyanqa shumaq kawakuyónanpaq.

Naciones Unidas eyllukayangan kaq nasyonkunam yachatsinakuyashqa tsey kamatsiyanqanchow keynow rurananpaq. Nasyonkunachowmi llapan nunakunata yachatsikuyanman nunakunapa derëchunkúnata wiyakurnin kayananpaq.

Tsey intutsinakuyanqanchow keynow kananpaq nasyonkunam key derëchukunata llapan nunakunata kóyitsiyanman.

I tseynow kaptinmi nasyonkuna purwakayanqanchow (asamblea generalchow) kanan willakayómmushqa Llapan Nunakunapa Derëchun (Los Derechos Humanos). Key willakayómunqanchowmi, llapan patsachow imana kaq nunakunapapis derëchunkuna keykan. I mey markachowpis llapan nunakunam kawayanman key derëchukuna keykanqanmannow. I pi nunapis o gobiernupis key derëchukunata yawarninmi imanowpapis nunakunata yachatsikuyanman óniyónanpaq. I mey nasyonchowpis llapan nunakuna key derëchukunata kóyiyónanpaqmi kikin nasyonninchow i jinantin nasyonkunachowpis tukiya lóyapa willakuyanman. I Naciones Unidaschow kaq nasyonkunachowpis i tsey nasyonkunapa kallpan kaq nasyonkunachowpis tseynow rurayanman.

Artikulu 1.

Meyqan nunapis manam pipa sirweqnin nuna kananpaqtsu yurikushqa. I nuna karninmi meyqan nunapis juk lóyatsu kayanman derëchunkunachowpis. I yarpachakiyta yacharninmi i allita mana allita shonqonkunachow mókurninmi nunakuna jukninta wiyanakur kayanman.

Artikulu 2.

Key niyashqanmunqanchow derëchukunaqa llapan nunakunapaqmi kanqa imana kaq lóya nunakunapaqpis, ima rikoq nunakunapis, warmikunapaqpis, ollqokunapaqpis, i mana kaq idiyomata parlaq nunakunapaqpis, ima relijyonninchow kaq nunakunapaqpis, ima politikuman kreyeq nunakunapaqpis, imaman kreyikoq nunakunapaqpis, meylo markayoq nunakunapaqpis, waktsa nunakunapaqpis kapoqyoq nunakunapaqpis, i imana kaq yurishqa nunakunapaqpis.

Llapan nunakunapa derëchunkunapis meyqan nasyonkunachowpis imanow gobyernu kaptinpis, nasyonkuna, ichik nasyonkunata nitirarpis, key derëchukunataqa niyaman qonqayanmantsu.

Artikulu 3.

Juk nunapa derëchunmi kanman kawatanpaq, i mana pipis jarqarishqa purikunanpaq i mana pipis peyta allqotsananpaq.

Artikulu 4.

Manam meyqan nunapis pipa sirweqnin nuna kanmantsu. Manam meyqan nunatapis sirweqnin kananpaq ni imanowpa rantikushqa kanmantsu.

Artikulu 5.

Manam ni meyqan nunata imeykó ashnutanow rutatarnin, mana ankuparnin maqarnin rurayanmantsu ni pikunapis.

Artikulu 6.

Llapan nunakunapa derëchunkunam kanman mey markachowpis leykuna kanqanmannow kananpaq.

Artikulu 7.

Justisyankunachowmi llapan nunakunatam justisyankunataqa ratatsiyanman. Meyqan nuna kaptinpis llapanpaqmi key leykunaqa. Itsanqa juk awtorida ninqa meyqan nunatapis keynow nishpa: – Qampaqa manam derëchiyki kantsu justisyachow, o keynow nishpa ninqa: – Key nunapaqa manam justisya kanqatsu – nishpa. Tseynow niptinpis llapan nunakunapaqmi key derë’chunkuna. I tseynow nirinqa key deklarasyonchow ninqanta manam wiyakuyantsu.

Artikulu 8.

Mey nasyonchowpis konstitusyon kaq leykunata o meyqan leykunata niana wiyakurriin juk nuna allqotsakunqa nuna mayinta. Tsey allqotsashqa nunaqa tsatakunmanmi alli kaq awtoridaman i tsey awtorida manam jaqerinmantsu keynow kananpaq leyninwan.

Artikulu 9.

Manam ni pi awtoridakuna muneyninta rurarnin juk nunapa mana jutsan keykaptinqa tsey nunata ni pwestuman ni karselman llawitsiyanmantsu ni kuyey markanpita qarqoyanmantsu.

Artikulu 10.

Llapan nunakunapa derëchunkunam kanman tsatashqa kayanqanta alli kaq jweschow llapan nunakunapa nowpanchow altsananpaq. I juk nuna jutsayoqta tarirqa mana alli rurashqanpita leykuna kanqanmannowmi qochiyanman derëchunkunata.

Artikulu 11.

Tsatashqa karninqa juk nunaqa manam jutsayoqran jwes jutsan tarinqanyaq. Nunakunapa nowpanchow, justisyata jwes rurashqanchowmi, tsey nunapa derëchun kanman juk washaqnin peypaq parlakunanpaq.

Juk nuna imatapis ruranga; i tseynow rurangata manana rurananpaqqa juk mushoq ley kikinpa nasyonninchow o llapan patsachow karinqa. Tsey nunaqa rurashqanpita manam jutsayoqtsu kanman. Pi nunapis imata ruranganchow mana alli kashqanta, ni pi musyarqantsu, manam jutsatsu kanman, ni nasyonninchow ni llapan patsachow; manam juk jutsapaq kantsu ishkey laya justisya.

Artikulu 12.

Mana imapis keykaptenqa nuna mayinpa kaweykininman, ni yarwar mayinman (familyanman), ni pi nuna manam jaka kanmantsu, ni qellqakuyanqanta paqilapa leyikunmantsu, ni wayinman mana alli rurakoq yeykunmantsu. I ulikurkurnenqa nunakunapa jananchow nunapa wasan manam rimanmantsu. Tseynow mana alli nunakunapaq llapan nasyonkunachowmi leykuna kanmi.

Artikulu 13.

Mey nasyonchow keykarninmi meyqan nunapapis derëchun kanman munanqanpa purikunanpaq, munanqan markachow tókunanpaq.

Mey nasyonpita o kikinpa nasyonninpita yarqushqa karninpis, meyqan nunapa derëchunmi kanman nasyonninman kutikunanpaq.

Artikulu 14.

Pi nunapis mana alli awtorida qatikachaptenqa, tsey nuna derë’chunchoy ashinman, meyqan nasyonchowpis tókunanpaq.

Lluta jutsakuna ruraq, Naciones Unidaskuna nishqanta mana ruraqkunaqa, manam key derëchuyoqtsu kayan.

Artikulu 15.

Meyqan nunapapis derëchunmi kanman nasyonninpa nunan kananpaq.

Mana pitapis awtorida muneyniya rurar waqanmantsu nasyonninpita, pi nunapis munarqa eywukunmanmi juk nasyonkunachow täraq.

Artikulu 16.

Meyqan laya, mey nasyon, meyqan reliyionchow karninpiis oliqopis, warmipis, llapan nunakuna mallwayarqa derëchunkunam kanman kasakurnin yarwar mayinkuna kayäpunanpaq. Warmipaqpis, ollqopaqpis tseynowllam derëchunkuna kanman kasakuyänapaq. I kasadu keykäyanqanchow rakikayaptinpiis derëchunkunam keykanman.

Ishkankuna warmi oliqo munanakurninmi kasakuyanman. Manam ni pipis pushanmantsu mana munanqanwan kasakunanpaq.

Yarwar mayikunawanmi qallajayan markakuna nasyonkunam rikapäyanman i yanapäyanman alli kawayänapaq.

Artikulu 17.

Llapan nunam kapoqyoq kanman; munarqa japallan o piwanpiis shuntukur.

Mana pitapis qochiyanmantsu kapoqninta.

Artikulu 18.

Llapan nunapam derëchum kan, munanqannow yarpachakunanpaq, i rurananpaq, relijyonnin akrananpaq o jukta ashinanpaq; tseynow kashqanchow derëchunchowmi ninman japallan kashqanchow o nunakunapa nowpanchow.

Artikulu 19.

Llapan nunam derëchunchow munanqanta ninanpaq o ruranapaq; tseypaqreykur nuna pipis piñapanmantsu ni qatikachanmantsu. Kikin rurashqantaqa shuntukiywanpiis munarqa musyatsikunmanmi kikinpa nasyonninchow o juk nasyonkunachowpiis.

Artikulu 20.

Meyqan nunakunapapis derëchunmi kanman imapaq eyllukayänapaq i ima purwakayanqanchow shuntukayänapaq. I tsey purwakayanqanqa kanman manam pitapis piñapäyananpaq.

Manam munaqtaqa, manam pipis purwakan kanman qayanmantsu.

Artikulu 21.

Llapan nunapam derëchun kanman nasyonninchow kamatsinanpaq; kikin o marka mayinta akrarkur kamatsikoq pushananpaq.

Meyqan nunakunapis derëchun kanman, nasyonkunapa ofisinanchow uryayänapaq.

Pipis awtoridaman chan marka mayinkuna munaptinmi; key muneyninkunata rurayanman patsatsikoqkunapa watan ushkäriptin alli kaq marka mayinkunata akrar. Key akrakiykanman mana pipis rikareykämashqam.

Artikulu 22.

Llapan nunakuna key patsachow kawarnin kayaptinmi derëchun kanman seguru sosyalninkuna kananpaq. I tseynow kananpaqmi mas kapoqyoq nasyonkuna yanapäyanman waktsa nasyonkunata; peykunanman rurayanman kanqanmannow. I tseynow gobiernu ruraptinmi llapan nunakuna imeypis shumaq alli kawayanman, i munayanqanmannowmi winakuyanman.

Artikulu 23.

Llapan nunakunapa derëchunmi kanman uryayoq kayänapaq. I munanqan uryeytam akraayanman. I uryayanqanchow mana rureyta yacharqa o qeshyamarqa manam ruranmantsu. I llapan nasyonchowmi leykuna kanman mana uryayoq nunakunata yanapäyananpaq.

Tseynowlla uryeychow keykäyaptenqa tseynowllam ushkan kanman meyqan nunakunapapis.

Llapan uryakoq munatam ushkan qoyanman mana suwapashpa yawar mayikunawan alli kawananaq; mana tseynow kaptenqa kamatsiyoqkunam leykunata qorqoyanman yanapakuyänapaq.

Llapan nunapam derëchun kan purwakarkur sindikatu nishqanta ruraya’nanpaq; keyta rurayanman wallkinakushqa kayänapaq.

Artikuii 24.

Llapan nunapam derëchum kanman uryarirqa jamakurinanpaq; uryeykunaga manam junareqnowtsu kanman; kamatsikoqkuna leychowmi keyta qeliqayanman. Jamakiynin chämuptinqa llapan uryakoqmi jamakuyanman mana ushkanta oqrashpa.

Artikulu 25.

Meyqan nunapapis ushkäninmi atskam kanman alli kawakiychow kikin, warmin, i tsurinkuna kawayänapaq. I ushkanmi tinkunman mikiyninkunapaqpis, ratashninkunapaqpis, wayinpaqpis, qeshyarninqa jampikuyänapaqwan i estäduta pägananaq llapan marka mayinkunapaq ruranqanta. I uryey mana kaptenqa, o qeshyakiykaptenqa, o soqru tikrakuriptenqa, o paju kaptenqa, o owkisyaptenqa, o imanowpapis mana uryeyta pwediptenqa, meyqan nunapapis derëchunmi kanman seguru sosyalnin tsarananpaq.

Wawayoq paju warmikunapaq i waktsa wamrakunapaq nasyonkunachow leyninkuna kanman munayanqanmannow yanapayänapaq. Key ley llapan tsurikunapaqmi derëchunkunata ratatsin.

Artikulu 26.

Meyqan nunakunapapis derëchunmi kanman yachakuyänapaq. I yachakiy mana rantioqmi kanman primariyata ushanqanyaq. I llapan wamrakuna primariyachow yachakuyänanman. Keynow yachakiychowqa nunakuna derëchunchowmi kanman ima profesyontapis akrananpaq.

Yachakuyaya kanman llapan nunakuna winayänapaq; nuna mayikunawan mana piñapänakur, wallkinakur kawayänapaq; manam chikinakushpa, mana jorqapänakushpa, kuyanäkur nuna purapis, nasyon purapis; ima läya nunakunapis, imanow relijyon kaqpis, Naciones Unidasta yanapäkur alli kawakunapaq.

Teytakunapa derëchunmi kanman tsurinkunapaq yachatsikiyninta akrananpaq.

Artikulu 27.

Pi nunapis derëchunchowmi kanman qotsukur, qatswakur, shumaq qotsukuwanta wiyakiyta, markanpa kaweynin qellqeyta, i marka mayinkuna ruranqanta meyqanpiis tsari nmanmi kushikurinanpaq, yarpachakunanpaq.

Manam pipis derëchuyoqtsu juk rurashqanta noqam rurarqä ninanpaq; keynow mana kanapaq imatapis ruraqkuna wil lakuyanmanmi kamatsikoqkunaman.

Artikulu 28.

Llapan nunakuna derëchun kan keychow qellqashqa kaqta, tseynow kananpaq.

Artikulu 29.

Llapan nunam ruranan markan nishqanta, tseychow yurishqanpita, täran winanpiis marka mayikunawan. Tseynow kawarnin alli nuna keyta yachakun.

Key deklarasyonchow derëchukuna nishqanmannow kaweykarninmi llapan nunakuna wiyachakuyanman nasyonchow leykuna kashqanta. I wakin nunakunapa derëchunkunata mana jalupashpa, shumaq kakushwan nunakuna kawayänapaqmi, mana piñapänakur pipaqpis mana allim munarislipa, tseynow nunakuna kawakunapaqmi tsey leykunata gobiernu rurashqa.

Key derëchukunata i muneykunata manam pipis rurayanmantsu mana Naciones Unidas munanqannowqa.

Artikulu 30.

Key deklarasyonchowqa manam ni imapis kantsu meyqan nasyonpiis, meyqan läya nunakunapis ni meyqan nunapis, nuna rnayinkunapa derëchunkunata micharnin kayänapaq.